

homokkő rétegbe megy át. Hasonló módon keletkezettek a finomhomok és agyag ujjas egymásbafogódásai is. Ugyancsak az egészen peremi helyzetet bizonyítják a sajátanyagú agyagtörmelékek, melyek szállítást nem szenvedtek, a part magasabban fekvő részeiről csak behullottak az üledékgyűjtőbe.

A felső-oligocén rétegek szervesmaradványokban szegények. Makrofaunájukat egy-két Mollusca-töredék alkotja. Mikrofaunájukban növényi száruk bekérgezéséből eredő, mésztanyagú csövecskék a leggyakoribbak. Mindhárom fúrás oligocén rétegsorában találtunk Foraminiferákat. Ezek azonban idősebb képződmények lepusztított anyagából származnak, amit különböző korú formák együttes előfordulása és rossz megtartási állapota jelez. (Pl. O. 1601: 43,0—45,3 m Nummulites sp. és Globotruncana sp.)

Az O. 1601. sz. fúrás egyes aeurit és finomszemű homokkő rétegeiben gyakoriak a szenedett növénymaradványok. (Quercus sp., Cinnamomum sp. levelek.) Rossz megtartási állapotuk miatt azonban pontos faji meghatározásra és rétegtani következtetésre nem alkalmasak, de a bezáró üledékek lefűződő, elmocsarasodó tavi (77,6—78,10 m), illetve partmenti (36,0—37,0 m és 45,7—47,9 m) eredetének feltevését alátámasztják.

A felső-oligocén réteggösszlet korát tehát megfelelő őslénytani bizonyíték hiányában a terület közettani és földtani jellegei, valamint az irodalmi adatok alapján valószínűsítettük.

Pleisztocén és holocén képződmények

Az oligocén rétegek felett pleisztocén és holocén szervesmaradványmentes, szárazulati képződmények, mint pl. a helyi lepusztulásból eredő lejtőtörmelék és termőtalaj települnek.

A toronyi terület anyagvizsgálati eredményeinek összevont jelentése

Írta: Sallai Mária

Az ország Ny-i határán, Vas megyében az előzetes felszíni kutatások és a felhagyott bányaművelés által jelzett pliocén korú földesfás barnakőszén (lignit) felkutatása céljából egymástól 400 és 800 m-re, 100—200 m mélység közötti fúrásokat telepítettek. Szombathelytől Ny-ra levő Torony, Sé, Ondód, Újmajor által határolt területen a toronyi településtől D-i, DK-i és K-i irányban 1150 m-re, 2900 m-re és 800 m-re a Torony 8, Torony 4 és Torony 32-es perspektivikus fúrást mélyítették le.

A Központi Anyagvizsgáló és Anyagfeldolgozó Laboratórium a toronyi terület e három perspektivikus fúrásán végzett anyagvizsgálatot.

Anyagvizsgálatra a mintákat rétegenként, anyagváltozásonként vettük. A minták részletes makroszkópos leírása mellett közettani: karbonát, szemcseelemzés, fajsúly, térfogatsúly, mikromineralógiai, vékonycsiszolati, szénközettani, koptatottsági vizsgálatokat, kémiai elemzéseket, DTA, Rtg, germánium színképelemzési vizsgálatokat végeztünk. Ezenkívül a xylofómiai, palyológiai és a mikropaleontológiai vizsgálatokkal feleletet vártunk a toronyi terület őslénytani viszonyaira.

A három fúrás anyagvizsgálati eredményeit összevontan közöljük.

Az általunk meghatározott kor szerint a fúrások a következő képződményeket harántolták:

	T. 4	T. 8	T. 32
Pleisztocén	0,0—5,0 m	0,0—6,0 m	0,0—0,3 m
Felső-pannon	5,0—130,0 m	0,6—103,4 m	0,3—50,6 m
Fedő-rétegsor	5,0—49,3 m	0,6—23,0 m	0,3—11,5 m
Széntelepes rétegsor	49,3—130,6 m	23,0—103,4 m	11,5—50,6 m

Az üledékközzettani vizsgálatok eredményei

Pliocén képződmények

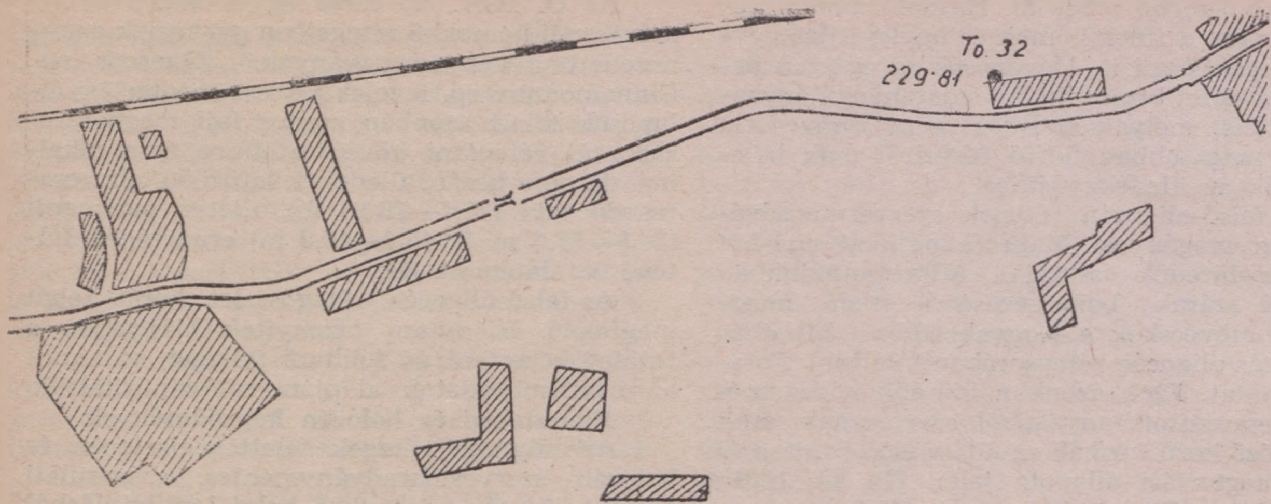
Felsőpannon

I. Széntelepes rétegsor

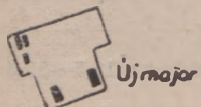
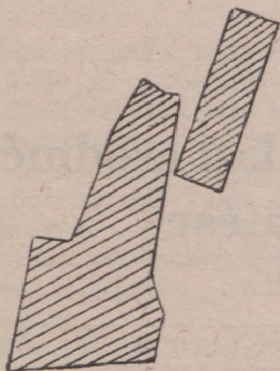
	T. 4	T. 8	T. 32
A széntelepes rétegsor átlagos vastagsága	83,6 m	80,4 m	40,6 m
A szenes rétegek vastagsága	8,8 m	13,45 m	5,5 m
Egyes szenes rétegek vastagsága	3,0—0,1 m	1,95—0,05 m	1,5—0,1 m

A) Széntelepek

Több szintben helyezkednek el. Lencseszerűen kivekonyodó, olykor teljesen megszűnő telepek. Földesfás barnakőszének (lignitek), agyagos fás-

To. 8
•
283.45

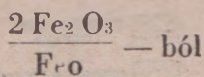
To. 4

•
266.43

barnaköszemek, szenes agyagok. Alig szénültek, gyakran jól felismerhető fás szerkezetűek. A szenes képződmények túlnyomórészt fenyőfélék származékai. A T. 4-es fúrásból *Taxiodium* sp., *Sequoia* sp., *Alnus* sp., *Tilia* sp., alig szenedett törzsmaradványát mutatták ki a xyloptómiai vizsgálatok. A palynológiai vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a széntelepek képződésében a *Taxodiaceae* — *Cupressaceae*: mocsár, kisebb százalékban az édesvízi láperdők növényei: az *Alnus*, *Salix* félék és a lópokát szegélyező galéria-erdők vettek részt. Az üledékek sporomorpha tartalma a mocsári, lápi vegetáció mellett, a távolabbi hegyoldalak flóra-elemeinek, elsősorban a *Pinus* féléknek a pollenjeit is tartalmazza. Szénközöttani vizsgálatok szerint a szenes rétegek ág és fatörzs származékaiból álló földesfás barnaköszemek (lignitek), agyagos szenek sekélylápi és a faszöveti származékok finom foszlányaiból álló mélylápi szenes agyagok és agyagos szenek. Gyakoriak a piritesedések, oxidációs szegélyek, fuzitosodások. A T. 4 és T. 8-as fúrás szenes rétegeinek kifejlődését összehasonlítva a T. 8-as fúrásnál az erdőslápi vagy peremi képződmények hiányoznak. Közös vonás, hogy a fúrás talpától számítva sekélylápi, majd a felső szintek felé sekély és mélyláp állandó ingadozásával mélylápiakká válnak a képződmények. A szenes rétegeken belüli közvetlen meddők kőzetlisztes agyagok, agyagos aleuritok. A szenes mintákból készült germánium vizsgálatok a T. 4-ből 0,0—0,00052‰ közötti, a T. 8-ból 0,0—0,0106‰, a T. 32-ből 0,0—0,00041‰ közötti GeO_2 értékeket határoztak meg. A T. 32-ből készült színképelemzések bór, mangán, réz, titán, vanádium elemeket jeleztek.

B) A széntelepek közötti törmelékes üledékek

A lignittelepek közötti törmelékes üledékek viszonylag egyhangú, túlnyomórészt középkemény, világos, középszürke, kékesszürke, barnászürke aleuritok, alárendelten agyagok, márgák, homokkövek, homokok. A rétegek közül a nyomoktól —44,8‰-ig változó karbonátos rétegek az uralkodók, alárendelt mennyiségűek a karbonátmentes rétegek. Jellegetes, mind a három fúrásban előforduló, szintezésre alkalmas rétegeket nem tapasztaltunk. A szemcsenagyság változásokból adódó kisméretű vertikális és horizontális eltérések igen kis távolságon belül is tapasztalhatók. Általában finom szemcsenagyság az uralkodó, jól osztályozottak a törmelékes üledékek, folyóvízi szállításra utalók, a kvarcsczemcséken végzett Miháltz-féle koptatottsági K_1 értékek: 1,56—1,96. A

számított OFe értékek redukciós közeget jeleznek.

A kiválasztott mintákon (0,1—0,2 mm átmérőjű szemcsenagyságból) végzett mikromineralógiai vizsgálatok a nehézásványfrakciókból, mind a három fúrásban a metamorf eredetű ásványok dominanciáját, a magmás és az epigén ásványok alárendelt szerepét mutatják.

A T. 4. fúrásban 47,0 m-ig 10—20 m-ként ütemességet láthatunk a metamorf ásványok mennyiségi növekedésében. Ez a ritmusosság a T. 8-as fúrásban kisebb rétegek között a biotitok és a kloritok mennyiségi változásának ütemességében nyilvánul meg. A T. 32-es fúrásban ritmusosságot nem tapasztaltunk.

A nehézásványok közül a T. 4-ben a kloritok, epidotok, gránátok, a T. 8-ból a biotitok, kloritok, a T. 32-ben a kloritok a jellemzők.

A könnyűásványok közül a tiszta és zárva nyos kvarcsczemcsék mellett alárendeltebb mennyiségű a muszkovitok, földpátok és kvarcítok mennyisége.

A DTA vizsgálatok az agyag és agyagos aleurit rétegekből illitot, a T. 8-ból az illit mellett montmorillonit agyagásványt is jeleztek. A montmorillonit és a három fúrás közül a T. 8-ban nagyobb mennyiségben előforduló biotitok között összefüggést kereshetünk.

II. A széntelepek feletti fedőrétegsor

Világosszürke, kékesszürke, sárgásbarna, sárga, közepes és közepesnél kisebb keménységű aleuritok, márgák, homokok, kőzetlisztes alkotják.

A T. 4-es fúrásban a finomhomokos és agyagos üledékek 10—5—10—5—10 m-ként váltakoznak.

A T. 8-ban zöld, sárga, szürkésárga, közép és közepesnél kisebb keménységű aleuritok a jelentősek. Az alsó szintek agyagosabbak, a felső szintek homokosabbak. A T. 32-ben világos és középszürke aleuritok a jellemzők, alárendelten agyagos kifejlődéssel, a durvább szemmagyságú üledékek az uralkodók. Itt egy szintben limonitos, szenes festődésű kvarckavicsos homokot és 2—5 mm átmérőjű kvarckavicsot találtunk. A karbonáttartalom 0,0—38,5‰-ig változott. A T. 8. sz. fúrásban volt a fedőrétegsor legnagyobb százalékát elérő karbonát értéke. A fedőrétegsor képződményeinél az alsó, a széntelep felé eső szintek a karbonátosabbak, a felső szintek karbonát-mentesek, vagy csak nyomokban tartalmaznak karbonátot.

Általában jól osztályozottak a képződmények. A T. 4. sz. fúrásnál mutatkozó kétmaximumos szemcseloszlási görbék az egy rétegen belüli, vertikális irányban, kis időközökben végbemenő igen finom szemcse változásából adódnak, melyet a mikrorétegezethez is igazol.

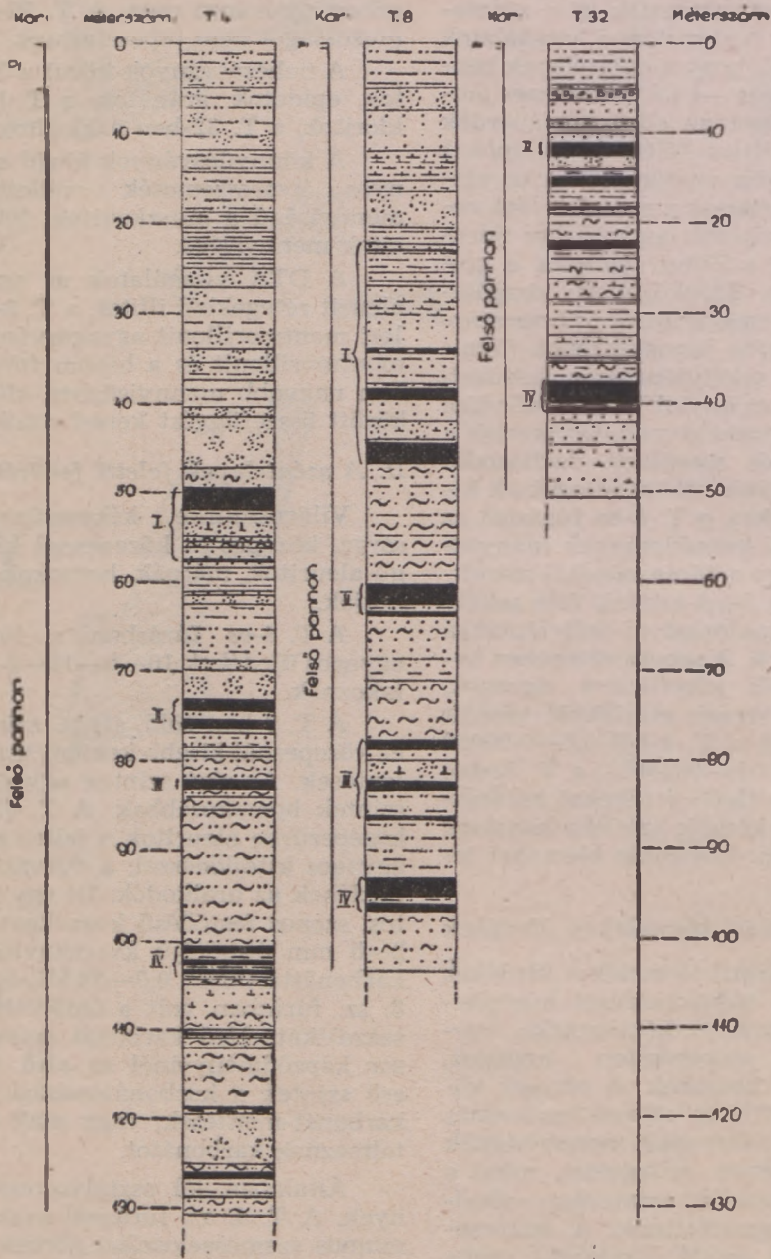
Az OFe értékek (4,0—81,69) gyengén redukált és erősebben oxidált környezetet jeleznek. A koptatottsági értékek ($K_1=1,76—1,96$) folyóvízi szállítást mutatnak.

A DTA vizsgálatok az agyag és agyagos aleuritokból, illit mellett a T. 32-ből geothitet, hematitot, a T. 8-as fúrásban montmorillonit agyagásványt, geothitet, hematitot is jeleznek.

A mikromineralógiai vizsgálatok a fedőrétegsor nehézásvány frakciójában a T. 4 és a T. 32. sz. fúrásban a metamorf ásványok dominanciáját a magmás és az epigén ásványok alárendelt mennyiségét mutatják. A T. 8-ban a magmás ásványok uralkodnak.

Torony 4. B. 32 az fúrások szeménydiagrammja

M = 1:500

Jelmagyarázat
 A fúrás befejező talpmélysége

P = Pleisztocén
 I, II, III, IV = az azonosított település néma

	agyagos aleurit		homokkő
	közellisztes agyag		márgós aleurit
	kavics		közellisztes márga
	nodokos aleurit		meszes homok
	kavicsos homok		márgós közelliszti
	homok közelliszti		fő barnakőszél / lignit
	meszes aleurit		agyag
	közellisztes agyagmárga		szerves agyag
	agyagmárga		

A nehézasványok közül a T. 4 és a T. 32-ben a gránát, klorit, epidot, a T. 8-ban a biotit a jellemző. Könnyűásványok közül a kvarc és muszkovit mellett a földpátok, kvarcitok alárendelt mennyiségűek.

Pleisztocén képződmények

Sárgásbarna, közepkemény, agyagos, homokos, karbonátmentes, recens növénymaradványos aleuritok, a T. 4-ben 0,5—2,7%-ig változó kvarc kavicsal.

Őslénytani vizsgálatok eredményei

Makrofaunát egyik fúrás rétegei sem tartalmaztak.

Mikropaleontológiai vizsgálatok szerint a mikrofauna szegényes. A széntelepés rétegösszletben néhány Mollusca héjtöredéken, Ostracoda váztöredéken, halfog-töredéken és csigaoperculumon kívül más ősmaradványt nem találtunk. Kor és fácies elhatárolására egyedül a faunakép nem alkalmas, legfeljebb igazolja a jellegzetesen tengeri fauna hiányával az erősen csökkentsósvízi és édesvízi kifejlődést.

Földtörténeti összefoglalás

Az országhatárnál (Irottkő, Vashegy) kimutatott paleozóos képződményekre (kvarcfillit, kloritpala, serpentinpala, grafitos agyagpala, mészfillit) hosszú szárazulati szakasz után diszkordánsan pliocén transzgressziós képződmény települt. Mezozóos és paleogén képződmény a területen nincs. Idősebb neogén képződményt csak Sopronnál, Grácnál, Rohoncnál (?) találtak. Az alsópannoniai képződményeket mint a széntelepés rétegsor fekvő-csoportját feltételesen jelezték. A felsőpannoniai zárt beltő a felsőpannonban fokozatos feltöltődéssel folyóhálózatos tórendszerre alakulva: mocsári, tavi, folyóvízi kifejlődést hozott létre.

A feltöltődést és az elmocsarasodást a terület egyenlőtlen süllyedésének üteme határozta meg. A törmelékes üledékek mindig egy újra meginduló lassú süllyedést, a szenes rétegek a

süllyedés lelassúbbodását jelzik. Ez egyúttal meghatározta a szenes rétegek vertikális és horizontális elterjedését, a láp területének ingadozó változását, a kivékonyodó, kiékelődő, elmeddülő telepek megjelenését.

A toronyi terület széntelepei autochton jellegűek, a szén anyagát képező helyben élt fenyezőfélek, mocsári növények törzsei, ágai, a lapon belül kisméretű szállítást szenvedtek. A széntelepek közötti törmelékes üledékek folyóvízi szállításúak. A környező területek közteteinek anyagát rakták le a pannoniai tóba folyó vizek.

A nehézasványok spektruma és ezeknek változása a lehordási irányváltozásra utalnak. Ilyen irányváltozás a széntelepés és a fedőrétegsor ásványtársaságának nem éles, de fokozatos megváltozásában, eltérésében mutatkozik. Az ásványtársaság alapján és a karbonáttartalom változásából megpróbáltuk a három fúrás szemes rétegei között összefüggést keresni, a telepeket azonosítani. E szerint négy telepet különítettünk el.

A széntelepek feletti fedőrétegsor képződményei éles határt, eltérést nem mutatnak a széntelepés összlettel szemben, legfeljebb anynyiban, hogy a mocsári, tavi kifejlődés redukciós széntelepés összetételével szemben, az oxigénben dúsabb folyóvízi kifejlődések váltak uralkodóvá.

A fedőrétegsorban jellegzetes jól elhatárolható, mind a három fúrásban jelen levő vezető szintet nem tudtunk meghatározni.

Az általunk meghatározott és elkülönített pleisztocén képződmények nem térnek el lényegesen a pannoniai képződményektől, ezeket óholocén-holocén képződményként is felfoghatjuk, a csekély változást esetleg visszavethetjük a mai felszíni hatásokra.

Az irodalomban felvetett levantei-pleisztocén probléma a három fúrás anyagvizsgálati eredményeivel még nincs teljesen megoldva, több fúrás alapján, esetleg, ha ősmaradványt találnak, vagy a T. 32-ben megjelenő kavics szinteket tovább nyomozva a levantei, pleisztocén jellegzetességek feltűnőbbé válnak.